

פרק י"ט (1) / תגובת דוד למות אבשלום

(ו) וַיָּבֵא יוֹאָב אֶל הַמֶּלֶךְ הַבַּיִת⁴ וַיֹּאמֶר הַבִּשְׁתָּ הַיּוֹם אֶת פְּנֵי כָל עַבְדֶּיךָ הַמְּמַלְטִים אֶת נַפְשָׁךְ הַיּוֹם וְאֶת נַפְשׁ בְּנֵיךָ וּבְנֵי־דָוִד⁵ וְנַפְשׁ נְשִׂיךָ⁶ וְנַפְשׁ פְּלִגְשִׁיךָ⁷: (ז) לֹא־הָבֵה אֶת שִׁנְאִיךָ וְלֹשְׁנָא אֶת אֹהֲבֶיךָ כִּי הִגְדַּתָּ הַיּוֹם כִּי אֵין לָךְ שָׂרִים וְעַבְדִּים כִּי יִדְעֵתִי הַיּוֹם כִּי לוֹ אֲבַשְׁלוּם חַי וְכָלְנוּ הַיּוֹם מֵתִים כִּי אַז יֵשֶׁר בְּעֵינֶיךָ: (ח) וְעַתָּה קוּם צֵא וְדַבֵּר עַל לֵב עַבְדֶּיךָ כִּי בַה' נִשְׁבַּעְתִּי כִּי אֵינְךָ יוֹצֵא אִם יִלֵּין אִישׁ אֶתְךָ הַלַּיְלָה וְרָעָה לָךְ זֹאת מִכָּל הָרָעָה אֲשֶׁר בָּאָה עֲלֶיךָ מִנְעָרֶיךָ עַד עַתָּה:

דומה שהמקרא שם בפי יואב, גיבור פרשת מרד אבשלום, את השיפוט שלו עצמו. דבריו של יואב, נוקבים וחריפים ככל שהיו, מבטאים אמת ברורה: אנשי דוד נלחמו עבורו בידיעה, שגם דוד היה שותף לה, כי החלופה היא שאבשלום יהיה המלך, ויהרוג את דוד עם כל אנשיו. באבלו הכבד על אבשלום דוד פוגע בלוחמיו הנאמנים ומנחיל להם מפח נפש. בהמשך דבריו יואב מרחיק לכת וטוען, כי התנהגותו של דוד עלולה להבריח ממחנהו גם את הנאמנים לו ביותר.

נראה שהמקרא אכן מצדד בגישתו של יואב. בכל הפרשייה הזאת דוד מכונה "המלך" ואינו נזכר בשמו. בכך נרמז כי דוד נוהג כאן כאיש פרטי, ומתעלם מתפקידו כמלך, שצריך להתעלות מעל רגשותיו האישיים ולפעול לטובת הכלל, כפי שהטעים יואב היטב.

דוד אינו יכול להתעלם מן האמת שבדברי יואב:

(ט) וַיִּקַּם הַמֶּלֶךְ וַיֹּשֶׁב בַּשָּׂעַר וְלָכַל הָעָם הִגִּידוּ לְאָמֵר הִנֵּה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּשָּׂעַר וַיָּבֵא כָל הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרָאֵל נָס אִישׁ לְאֹהֲלָיו:

ואולם, דווקא כעת מתחילה דרמה אחרת, המאיימת מחדש על שלמות מלכותו של דוד.

ב. העימות

לאחר מותו של אבשלום מתעורר ויכוח בין שבטי ישראל:

(י) וַיְהִי כָל הָעָם נִדּוֹן בְּכָל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל לְאָמֵר הַמֶּלֶךְ הֲצִילָנוּ מִכַּף אֵיבֵינוּ וְהוּא מִלְּטָנוּ מִכַּף פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה בָּרַח מִן הָאָרֶץ מֵעַל אֲבַשְׁלוּם: (יא) וְאֲבַשְׁלוּם אֲשֶׁר

4 למדנו מכאן שבינתיים שב דוד אל תוך הבית, לאחר הבכי המופגן על עליית השער. דבר זה הוא לשבחו של יואב, שלא מיהר להוכיח את דוד בפומבי, אלא המתין עד ששב אל הבית.

5 מסתבר כי הכוונה היא שביחסו המועדף לאבשלום דוד מביא בושה ליוצאי ירכו האחרים.

6 העדפת אבשלום היא פגיעה לא רק באחים, אלא גם באימותיהם.

7 מסתבר שיואב רומז כאן לשכיבת אבשלום את עשר פילגשי אביו על הגג לעיני כל ישראל.

8 לשון 'הגדה' מוסבת לא רק על דיבור, אלא גם על התנהגות שניתן להסיק ממנה מסקנות, כמו בפסוק 'וּמַעֲשֵׂה יְדָיו מִגִּיד הַרְקִיעַ' (תהילים "ט, ב).

א. אבשלום בני בני

כשנודע לדוד על מות אבשלום, בנו האהוב, הוא פורץ בזעקות שבר שאין להן אח ורע במקרא:

(א) וַיִּרְגַז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל עֲלִית הַשָּׂעַר וַיִּבֶךְ וְכֹה אָמַר בְּלִכְתּוֹ בְּנֵי אֲבַשְׁלוּם בְּנֵי בְנֵי אֲבַשְׁלוּם מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחַתֶּיךָ אֲבַשְׁלוּם בְּנֵי בְנֵי: (ב) וַיִּגַד לְיוֹאָב הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בָּכָה וַיִּתְאַבֵּל עַל אֲבַשְׁלוּם: (ג) וַתְּהִי הַתְּשׁוּעָה בַיּוֹם הַהוּא לְאָבֵל לְכָל הָעָם כִּי שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לְאָמֵר נַעֲצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ: (ד) וַיִּתְגַּבַּב הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לְבוֹא הָעִיר כְּאֲשֶׁר יִתְגַּבַּב הָעָם הַנִּכְלָמִים בְּנוֹסִים בְּמִלְחָמָה: (ה) וְהַמֶּלֶךְ לֹא־טָ¹ אֶת פְּנֵיו וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל בְּנֵי אֲבַשְׁלוּם אֲבַשְׁלוּם בְּנֵי בְנֵי:

תיאור זה מבליט מאוד את יחסו החריג של דוד לאבשלום. כבר עמדנו בפרק י"ג (שיעור 30) על הפער העצום שבין האבל על מות אבשלום ובין האבל על מות אמנון, בכורו של דוד. אמנם גם שם התאבל דוד וקרע את בגדיו, אך לא מצאנו קינה על מותו של יורש העצר. על אבשלום, לעומת זאת, דוד מקונן קינה דרמטית, וזועק שוב ושוב: "בְּנֵי בְנֵי אֲבַשְׁלוּם"². במיוחד מדגיש המקרא שדוד לא בכה בביתו, אלא עלה על עליית השער והפגין את בכיו ואת אבלו לעיני כל העם; כך הפכה שמחת הניצחון של הלוחמים לתוגת אבלים נכלמים, כאילו שבו זה עתה מובסים מן המלחמה.³

התנהגותו של דוד מכעיסה מאוד את יואב. קודם שנראה את דבריו לדוד, נעמוד על הניגוד שבין יחסו של יואב לאבל הזה לבין יחסו של העם אליו: בעיני יואב "הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בָּכָה וַיִּתְאַבֵּל עַל אֲבַשְׁלוּם", ואילו העם שומע כי "נַעֲצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ". העם רואה את הפן האישי שבאבלו של דוד, אבל יואב אינו מזדהה עם האבל, מפני שאין הוא שוכח ולו לרגע מיהו האיש שדוד מתאבל עליו.

לפיכך פונה יואב אל דוד בדברים חסרי תקדים בחריפותם:

1 "לאט" משמעו 'כיסה', כמו 'ויאמר הפה תרב גלית הפלשתי אשר הפית בעמק האלה הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד' (שמ"א כ"א, י); כיסוי הפנים הוא מנהג אבלות (עיין ר"ק). ושמה נקט המקרא בפועל זה דווקא כדי לבטא את הביקורת על יחסו של דוד לאבשלום בפרק הקודם ועל ציוויו הבעייתי "לאט לי לנער לאבשלום" (י"ח, ה).

2 שמונה פעמים דוד מכנה כאן את אבשלום "בני", וחז"ל מצאו משמעות סמלית בדבר: "הני תמניא 'בני' למה? שבעה – דאסקיה משבעה מדורי גיהנם. ואידך – איכא דאמרי: דקריב רישיה לגבי גופיה, ואיכא דאמרי: דאיתיה לעלמא דאתי" [תרגום: אלו שמונה "בני" למה? שבעה – שהעלה משבעה מדורי גיהנום. והאחרון – יש אומרים: כדי לקרב את ראשו לגופו (רש"י שם: "שהיה ראשו מושלך רחוק מגופו"), ויש אומרים: כדי להביאו לעולם הבא] (סוטה י ע"ב).

3 המקרא מדגיש דבר זה על ידי החזרה המשולשת על המילים "ביום ההוא" (פס' ג-ד), שהן צירוף המוסב הן על ימי תשועה וניצחון (כגון שמות י"ד, ל; יהושע ד', יד; שופטים ה', א; ועוד) הן על ימי צרה ומצוקה (כגון דברים ל"א, יז; שמ"א ג', יב; ח', יח). בכך המקרא מבטא את הפיכת ה"יום ההוא" מיום של ניצחון ליום אבל.

כאמור, צעד זה חורג מדרכו של דוד עד עתה. שלא כשאלו, שהעניק זכויות יתר לשבט בנימין,¹² דוד נמנע בעקיבות ממתן עדיפות או מעמד מיוחד כלשהו לשבט יהודה, מתוך שאיפה לאחד את העם כולו. משום כך, בין היתר, העביר את בירתו מחברון לירושלים (ראה שיעור 11). ובכן, מדוע שינה כעת דוד ממנהגו?

נראה, שדוד מסיק כאן מסקנות מבחירתו של אבשלום להתחיל את מרדו בחברון דווקא. בפרק ט"ו (שיעור 33) אמרנו, כי אבשלום מצא, כנראה, באנשי חברון מרמור על גישתו השוויונית של דוד, גישה שהביאה, בין היתר, לאבדן מעמדה של העיר כבירה. משום כך סבר דוד, שכדי למנוע מרד נוסף עליו להראות יחס מיוחד לאנשים הקרובים לו, כדי ששוב לא יחושו רגשות דחייה ממנו.

ואולם, צעד זה היה מסוכן ביותר מן הכיוון השני. המתרחשות העזה בין יהודה וישראל מועדת לקרע, ושינוי הסטטוס-קוו לטובת אחד הצדדים עלול להוביל לפגיעה מן הצד השני. כפי שנראה להלן, כך בדיוק הסתיימה פרשייה זו. ובכן, דוד מסיק כאן מסקנה מוטעית, ובמקום להרגיע את הרוחות, הוא מכשיר את התנאים למרד הבא.

מכל מקום, במגמה פייסנית זו יש מרכיב נוסף: דוד מדיח את יואב מתפקיד שר הצבא, וממנה במקומו את עמשא בן יתר, שר צבאו של אבשלום המורד. בכך ביקש דוד להשיג שתי מטרות: האחת – פגיעה ביואב, שהפר את הצו לשמור על חייו של אבשלום;¹³ והשנייה – פיוס עם המורדים, אנשי יהודה, שעמשא היה אחד ממנהיגיהם הבולטים.

אלא שגם צעד זה עתיד להתגלות כטעות. ראשית, הפגיעה ביואב בן צרויה, המנהיג הצבאי שהצליח לדכא את המרד, לא הייתה ראויה. בפרשת רצח אבנר, שבה היה יואב אשם ללא ספק, לא הדיחו דוד (ראה שיעורים 7-8); ודווקא כאן, כשעשה את המעשה הנכון בזמן הנכון – הוא מודח! ומצד שני, נתינת פרס למורד כעמשא בן יתר, שהיה שר הצבא של אבשלום, נראית אף היא תמוהה; ועוד נראה להלן עד כמה היה הצעד הזה שגוי.

בסופו של דבר, אנשי יהודה ראו בחיוב רב את השינוי במגמתו של דוד, והתוצאות לא איחרו לבוא:

מִשְׁחָנוּ עֲלֵינוּ מֵת בְּמַלְחָמָה וְעַתָּה לָמָּה אַתֶּם מַחְרְשִׁים לְהָשִׁיב אֶת הַמֶּלֶךְ:

מן הטענה "למה אתם מחרשים להשיב את המלך" עולה, שהשבת דוד למלכותו על כל ישראל לא הייתה מובנת מאליה. נראה שכך יש להבין גם את המילים "וַיְהִי כָּל הַעָם נֹדֶן בְּכָל שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל" – שהיו "מתווכחים זה עם זה" (רש"י). היו שסברו שאין דרך חזרה. אך לבסוף גברה הגישה החיובית, והכרת הטוב על הצלת עם ישראל מיד פלשתים וכישלון מרד אבשלום⁹ הביאו להכרעה להשיב את דוד למלכות על כל ישראל. כאן, לקראת סוף ימיו של דוד כמלך, היה יכול להיסגר מעגל, שהרי איחוד יהודה וישראל היה ממטרותיו המרכזיות של דוד, כפי שראינו בפרקים הראשונים של ספר ש"ב.

אלא שדווקא כעת מתרחש מפנה מפתיע. בשעה ששבטי ישראל מכינים עצמם לחידוש הקשר עם דוד, הוא עצמו פועל לחיזוק הקשר עם בני שבטו דווקא:

(יב) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁלַח אֶל צְדוֹק וְאֶל אַבְיָתָר הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר דְּבַרוּ אֵל זְקֵנֵי יְהוּדָה לֵאמֹר לָמָּה תִּהְיוּ אֲחֻרָּנִים לְהָשִׁיב אֶת הַמֶּלֶךְ אֵל בֵּיתוֹ וְדַבֵּר כֹּל יִשְׂרָאֵל בָּא אֶל הַמֶּלֶךְ אֵל בֵּיתוֹ: (יג) אַחִי אַתֶּם עֲצָמִי וּבָשָׂרִי אַתֶּם וְלָמָּה תִּהְיוּ אֲחֻרָּנִים לְהָשִׁיב אֶת הַמֶּלֶךְ: (יד) וְלַעֲמָשָׂא תִּמְרוּ הֲלוֹא עֲצָמִי וּבָשָׂרִי אֶתְהָה¹⁰ פֹּה יַעֲשֶׂה לִּי אֶ-לֵהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם לֹא שֶׁר צָבָא תִּהְיֶה לְפָנַי כֹּל הַיָּמִים תַּחַת יוֹאֵב: (טו) וַיֵּט אֶת לִבָּב כֹּל אִישׁ יְהוּדָה כְּאִישׁ אֶחָד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שׁוֹב אֶתְהָה וְכָל עֲבָדֶיךָ: (טז) וַיִּשָּׁב הַמֶּלֶךְ וַיָּבֵא עַד הַיַּרְדֵּן וַיְהוּדָה בָּא הַגִּלְגָּלָה לְלַכַּת לְקִרְאֵת הַמֶּלֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת הַמֶּלֶךְ אֶת הַיַּרְדֵּן:

מן הכתוב עולה שפניית שבטי ישראל כבר הגיעה אל דוד – "וַדַּבֵּר כֹּל יִשְׂרָאֵל בָּא אֶל הַמֶּלֶךְ אֵל בֵּיתוֹ"¹¹ – וכעת פונה דוד לצדוק ולאביתר ומבקש שיפעלו לצעד דומה מצד יהודה. הוא חוזר פעמיים על המילים "למה תהיו אחרונים להשיב את המלך", ותמה על כך: הרי "אחי אתם, עצמי וּבָשָׂרִי אַתֶּם!".

9 אפשר שבמשפט הארוך שבפס' י מתבטאות בעצם שתי הגישות: עמדה הטוענת שיש להשיב את דוד, שהרי "המלך הצילנו מפף אֲבִינֵנו וְהוּא מִלְטָנוּ מִפֶּף פְּלִשְׁתִּים"; ועמדה המזלזלת בו – "וְעַתָּה בָּרַח מִן הָאָרֶץ מֵעַל אֲבָשָׁלוֹם". וכבר עמדנו בעבר על התופעה של מעבר בין דבריהם של דוברים שונים בלא לציין זאת, ראה למשל ש"א ט', יב-יג (שיעור 14).

10 כזכור (ראה שיעור 38 הערה 9), עמשא בן יתר הוא אחיינו של דוד, בנה של אביגיל אחותו. וכבר ראינו לעיל ה', א (שיעור 10) שציון קשר משפחתי הוא לעתים בסיס לברית פוליטית, כמו בפניית ישראל אל דוד לאחר מות איש בושת "הַנְּנוּ עֲצָמְךָ וּבָשָׂרְךָ אֲנָחְנוּ" (שם), ובדברי אבימלך לבעלי שכם "וּזְכַרְתֶּם כִּי עֲצָמְכֶם וּבָשָׂרְכֶם אֲנִי" (שופטים ט', ב).

11 לדעת ר"ק, זהו מאמר מוסגר, המציין כי דברי ישראל הגיעו אל המלך. רש"י, לעומת זאת, פירש כי משפט זה הוא חלק מדברי דוד, ובו הוא מספר לזקני יהודה שדבר ישראל הגיע אליו. על כל פנים, ברור שכבר נוצר קשר בין ישראל ובין דוד, ועל רקע זה הוא פונה כעת לאנשי יהודה.

12 כך דייקנו, בין היתר, מדבריו לאנשיו בזמן המרדף אחרי דוד: "שָׁמְעוּ נָא בְּנֵי יְמִינִי גַם לְכַלְכֶּם יִתֵּן גֹּן יְשִׁי שְׂדוֹת וּגְרָמִים לְכַלְכֶּם יְשִׁים שְׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מְאוֹת" (ש"א כ"ב, ז).

13 כפי שציין ר"ק. אמנם ספק אם ידע דוד עד כמה הייתה מעורבותו של יואב בהריגת אבשלום גדולה, וכדברי רלב"ג: "אפשר גם כן שסופר לו כי יואב עבר על מצותו להרוג את אבשלום". אך מכל מקום, דוד היה רשאי להניח שאיש לא היה מעז לפגוע באבשלום לולא הניח יואב להבין שהדבר לגיטימי. רלב"ג עצמו מציע טעם אחר לפיטורי יואב: "או אולי התפעל על זה קצת התפעלות כנגד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום".

(טו) וַיִּטֹּא¹⁴ אֶת לִבּוֹ כֹּל אִישׁ יְהוּדָה כְּאִישׁ אֶחָד וַיִּשְׁלַחוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שׁוֹב אֶתָּה וְכָל עֲבָדֶיךָ: (טז) וַיָּשָׁב הַמֶּלֶךְ וַיָּבֵא עַד הַיַּרְדֵּן וַיְהוּדָה בָּא הַגְּלִגְלָה לְלֶכֶת לְקִרְאֵת הַמֶּלֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת הַמֶּלֶךְ אֶת הַיַּרְדֵּן:

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע *
* עורך: בעז קלוש *

* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *

14 נחלקו המפרשים על מי מוסב הפועל הזה. לדעת רד"ק הוא מוסב על עמשא. אך בעל המצודות פירש "בהדברים האלה הטה דוד את לבב כולם כאשר יטו בנקל לבב איש אחד", ופירושו מובן היטב על פי דרכנו.